

Wstęp

Gdy wkraczamy na badawczy teren pogranicza kulturowego rozciągającego się pomiędzy Polską a Niemcami, czy szerzej: między obszarem języka polskiego i niemieckiego, napotykamy wiele tematów, które dotąd zostały przeanalizowane jedynie zdawkowo albo w ogóle nie doczekały się jeszcze głębszych badań. Ponad tysiąc lat sąsiedztwa, zabory, okres III Rzeszy, czasy PRL i NRD i inne okoliczności historyczne sprzyjały raczej ideologizacji całych sekwencji tematycznych i skutecznie hamowały inne formy popularyzowania wiedzy przez szeroko rozumiane nauki humanistyczne.

Szczególnie tragiczna dla relacji polsko-niemieckich okazała się 1. połowa XX wieku – okres, który nie był wystarczająco eksplorowany badawczo. Polska i niemiecka pamięć kulturowa rzutuje bowiem na profil badań naukowych w obydwu krajach. W niemieckiej historiografii oraz naukach pokrewnych po roku 1945 dominował temat Holocaustu, wymiary funkcjonowania III Rzeszy były więc marginalizowane. Niemiecka refleksja naukowa wciąż ogniskuje uwagę na osi geopolitycznej Wschód-Zachód i ta polaryzacja przekłada się w dużej mierze na sposób opisu relacji polsko-niemieckich. Dominuje podział na świat barbarzyńców i sferę kultury, wywodzący się jeszcze z oświecenia, który – według

Larry'ego Wolffa [2020] – jest jednym z najtrwalszych i najbardziej rozpowszechnionych stereotypów zachodnioeuropejskich. W polskiej pamięci kulturowej ważne są inne odniesienia, przede wszystkim katastrofa dziejowa wynikająca z II wojny światowej oraz epoka PRL; przywoływana jest także agresja niemiecko-sowiecka na Polskę w roku 1939 oraz jej następstwa. Trudno tu więc o wspólną metodologię!

Niniejszy numer „Poznańskich Studiów Polonistycznych. Serii Literackiej” zatytułowany *Polsko-niemieckie, niemiecko-polskie* zawiera teksty o sporej rozpiętości tematycznej, których Autorzy nie unikają trudnych zagadnień. Na początku Czytelnik znajdzie artykuły poświęcone osobowościom budzącym zaniepokojenie i kontrowersje, takim jak: Jan Emil Skiński – pisarz polski oskarżany o kolaborację z niemieckim okupantem; Alfred Döblin – pisarz niemiecki żydowskiego pochodzenia, który w czasie pobytu w Polsce zmienił opcję światopoglądową i religijną; Zygmunt Łempicki – twórca ważny w kontekście związków polsko-niemieckich i edukacji. Obraz pogranicza dopełnia studium odsłaniające działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na terenach zaboru pruskiego i na ziemiach niemieckich. Następnie zamieszczamy cenne artykuły poświęcone tropieniu stereotypów w świecie sztuki, edukacji i filmu: Justyny M. Krauze-Pierz, Jerzego Kaniewskiego i Zbigniewa Mańkego. Polecamy uwadze Czytelników również tryptyk tekstów dotyczących specyfiki Górnego Śląska: *Topos XIX-wiecznego Śląska w cyklu powieści historycznych Michaela Meinerta „Hochwald-Saga” (Saga Wysokiego Lasu)* Marty Ratajczak, *Najnowsze opowieści z Górnego Śląska – między sagą rodzinną, „herstory” i renarracją mitów Agnieszki Czyżak i Niemiecko-polski konflikt o Górny Śląsk w latach 1918–1922 w perspektywie wybranych powieści autobiograficznych Ernsta von Salomona* Macieja Walkowiaka. Numer mieści także interesujące studia na temat obecności wątków faustycznych w twórczości Czesława Miłosza (Kornelia Ćwiklak), recepcji dzieł Friedricha Nietzschego (Barbara Trygar), Johanna Wolfganga von Goethego (Aneta Grodecka) i Jerzego Andrzejewskiego (Marek Rajch) oraz wątków niemieckich w książkach obrazowych Iwony Chmielewskiej (Agata Chwirot).

Artykuły zgromadzone w numerze ilustrują wątpliwości dotyczące kwestii narodowości, granic państw i kultury europejskiej, zasad, które redaktorzy chcą poddać pod dyskusję, prezentując różne stanowiska badawcze. Zgodnie z wykładnią Zbigniewa Herberta:

Granice polityczne jak chyba nigdy jeszcze w historii pokrywają się z granicami narodów. Można wprawdzie powiedzieć, że rozwój wymiany dóbr materialnych i duchowych, masowa turystyka przeciwdziałają temu, mnie się jednak wydaje, że ci, którym bliska jest idea zjednoczenia Europy, powinni się nad tym zastanowić. [Herbert 2008: 128]

Namawiamy Czytelników do podobnych refleksji, życząc wielu ciekawych odkryć na odsłoniętym pograniczu.

Aneta Grodecka i Maciej Walkowiak

Bibliografia

- Herbert Zbigniew (2008), *Wizja Europy*, w: tegoż, „Mistrz z Delft” i inne utwory odnalezione, oprac. Barbara Torańczyk, współpr. Henryk Citko, Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa, s. 126–128.
- Wolff Larry (2020), *Wynalezienie Europy Wschodniej. Mapa cywilizacji w dobie Oświecenia*, przeł. Tomasz Bieroń, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.